

«ΑΓΑΠΗΤΕ ΜΟΥ ΒΑΣΙΛΗ»:
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΗΜΕΡΩΝ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΦΛΟΥΔΑ-ΤΑΤΑΚΗ

Πόσο μεγάλη σημασία έδινε ο Σταμάτης Καρατζάς στην αναζήτηση, την περισυλλογή κι ύστερα την έκδοση —τη σχολιασμένη έκδοση— της αλληλογραφίας των δημιουργών της λογοτεχνίας μας, είναι σε όλους γνωστό. Πολύτιμος καρπός αυτής της αγάπης του και μαζί της πίστης του πως τέτοιες ενασχολήσεις είναι τελικά προς όφελος της ιστορίας της λογοτεχνίας μας είναι π.χ. οι δύο τόμοι της αλληλογραφίας των πρώτων δημοτικιστών¹.

Γιαυτό και διάλεξα από αυτόν τον χώρο το θέμα της σημερινής μου ανακοίνωσης, ελάχιστης συνεισφοράς στο μνημόσυνο του αξέχαστου δασκάλου, αξέχαστου δασκάλου πολλών από μας σε ό,τι σχετίζεται με την επιστήμη, το ήθος, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Τα γράμματα που θα σας παρουσιάσω μου δίνουν επίσης την ευκαιρία να αναθυμηθώ κι έναν άλλο αγαπημένο δάσκαλο, δάσκαλο πολλών επίσης από μας, τον Βασίλη Τατάκη. Η νηφαλιότητα και η φρόνηση ήταν δύο πολυτιμότερες αρετές που εύκολα και πειστικά μπορούσε να διδαχτεί κανείς από τον Βασίλη Τατάκη ως αρχές για την άσκηση της επιστήμης.

Τα είκοσι γράμματα του Στ. Ξεφλούδα που θα χρησιμοποιήσω στη σημερινή μου ανακοίνωση ανήκουν στο προσωπικό αρχείο του Τατάκη. Ευχαριστώ τις δύο κόρες του, που ευγενικά μου τα παραχώρησαν. Όλα τους απευ-

1. Από την αλληλογραφία των πρώτων δημοτικιστών, Π. 562 γράμματα των Ε. Γιαννίδη, Ι. Δραγούμη, Α. Εφταλιώτη, Κ. Παλαμά, Α. Πάλλη, Δ. Ταγκόπουλου, Γ. Ψυχάρη κ.ά. Συλλογή υλικού Σταμ. Κ. Καρατζάς, Επιμέλεια της έκδοσης Ε.Δ.Π. του Σπουδαστηρίου Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, Παράρτημα αρ. 60, Θεσσαλονίκη 1985, και Από την αλληλογραφία των πρώτων δημοτικιστών, Ι. Γιάννη Ψυχάρη και Αργύρη Εφταλιώτη αλληλογραφία. 716 γράμματα (1890-1923), Επιμέλεια: Σταμ. Κ. Καρατζά - Ερατ. Γ. Καψωμένου και ερευνητικής ομάδας, Τόμος Α': Κείμενα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τομέας Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής Φιλολογίας, Νεοελληνικές Έρευνες αρ. 6, Εποπτεία: Ερατ. Γ. Καψωμένου, Ιωάννινα 1988.

θύνονται, φυσικά, στον Τατάκη. Το παλιότερο είναι γραμμένο το 1929 και το νεότερο το 1941. Τα πρώτα 18 φτάνουν ως το 1934· το προτελευταίο είναι του 1940. Γράμματα πολύ προσωπικά, τα περισσότερα μεγάλης έκτασης, σταλμένα όλα από τη Θεσσαλονίκη, όπου ζούσε και εργαζόταν ο Ξεφλούδας (εξάιρεση αποτελούν ένα του καλοκαιριού του 1931, που στάλθηκε από το Παρίσι, και άλλο ένα, το τελευταίο, που στάλθηκε από την Αθήνα)².

Θα ήταν μεγάλη τύχη να είχαμε και τα αντίστοιχα γράμματα του Τατάκη προς τον Ξεφλούδα. Δυστυχώς η έρευνα στο αρχείο Ξεφλούδα δεν απέδωσε θετικά αποτελέσματα. Είναι γνωστή η θλιβερή διαβεβαίωση του ίδιου του Ξεφλούδα: *Δυστυχώς ... έχω χάσει το αρχείο μου —πολλά πράγματα— στην Κατοχή...*³.

Το χρονικό της φιλίας των δύο ανδρών —όπως φαίνεται από μαρτυρίες των ίδιων⁴ και από ανέκδοτη αυτοβιογραφία του Τατάκη— ξεκινάει το 1928, όταν, πτυχιούχοι και οι δύο της Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, συναντήθηκαν για πρώτη φορά στο Παρίσι, όπου άρχιζαν τις μεταπτυχιακές τους σπουδές: ο Τατάκης στη φιλοσοφία και ο Ξεφλούδας στη φιλοσοφία και λογοτεχνία.

Για τον Ξεφλούδα το Παρίσι είχε γίνει το όνειρο της ζωής του, ένα όνειρο που ξεκίνησε να το συναντήσει μετά από μεγάλες δυσκολίες. Ο Γιώργος Βαφόπουλος μας μαρτυρεί πολύ παραστατικά: *Ο Ξεφλούδας πίστευε βαθιά πως το Παρίσι, σαν τη μάγισσα των παραμυθιών, κρατούσε το μαγικό ραβδί, που θα μεταμόρφωνε όλους τους εκλεκτούς επισκέπτες του σε μεγάλους ποιητές. Είχε μεταδώσει και σε μένα εκείνη την παρισολατρεία...*⁵

2. Οι ημερομηνίες των είκοσι γραμμάτων: 1) 27 Ιουλίου 1929, 2) 10 Αυγούστου 1929, 3) 21 Οκτωβρίου 1929, 4) 5 Μαΐου 1930, 5) 27 Μαΐου 1930, 6) 25 Δεκεμβρίου 1930; [η ημερομηνία με ερωτηματικό έχει προστεθεί εκ των υστέρων, όπως φαίνεται από τον γραφικό χαρακτήρα, από τον Β. Τατάκη], 7) 13 Ιουλίου 1931, 8) 12 Αυγούστου 1932, 9) 22 Σεπτεμβρίου 1932, 10) 10 Οκτωβρίου 1932, 11) 23 Οκτωβρίου 1932, 12) 23 Δεκεμβρίου 1932, 13) 12 Ιανουαρίου 1933, 14) 12 Φεβρουαρίου 1933, 15) 10 Απριλίου 1933, 16) 23 Απριλίου 1933, 17) 21 Μαΐου 1933, 18) 20 Ιανουαρίου 1934, 19) 12 Ιουλίου 1940 και 20) 16 Σεπτεμβρίου 1941.

3. «Ο Στέλιος Ξεφλούδας μιλάει για το έργο του». Επιμέλεια Κρίστας Ανεμούδη-Αρζόγλου, περ. *Ο Πολίτης*, Νοέμβριος 1983 (ειδικό τεύχος: 'Θεσσαλονίκη, Πεζός λόγος 1912-1980') 24.

4. 'Ο.π. (σημ. 3).

5. Γ. Θ. Βαφόπουλος, «Η παλιά φρουρά», περ. *Νέα Εστία* τεύχ. 850, 1 Δεκεμβρίου 1962 ('Θεσσαλονίκη 1912-1962') 1715. Βλ. και Γ. Θ. Βαφόπουλος, *Σελίδες Αυτοβιογραφίας. Τόμος Α': Το πάθος*, Εκδ. Εστίας, Αθήνα 1970, σελ. 346-348. Δηλωτικά είναι

Ο ίδιος ο Ξεφλούδας, σε ανέκδοτο αυτοβιογραφικό του κείμενο, μαρτυρεί: *Το 1928 βρισκόμουν στο Παρίσι για μεταπτυχιακές σπουδές. Παρακολούθησα μαθήματα φιλοσοφίας στη Σορβόνη. Περισσότερο ζούσα τα λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής. Το Παρίσι ήταν τότε το πνευματικό κέντρο της Ευρώπης. Το αναφέρω γιατί άσκησε μια επίδραση που καθόρισε την λογοτεχνική μου πορεία. Μου αποκάλυψε το βαθύτερο εαυτό μου.*

Και ο Τατάκης σημειώνει χαρακτηριστικά στην ανέκδοτη αυτοβιογραφία του: *Τέτοια ευτυχία, ακύμαντη, μπορώ να πω, με συντρόφευε στα δυο χρόνια της ζωής μου στο Παρίσι. Και με οιστρηλατούσε να διαθέτω όλες μου τις δυνάμεις στην απομύζηση σοφίας και μόρφωσης.*

Τη συνάντησή τους στο Παρίσι το 1928 θα την μνημονεύσει και ο Ξεφλούδας σε συζήτηση στο Πανεπιστήμιό μας⁶: *Με τον Τατάκη ήμαστε στο Παρίσι μαζί· γυρίσαμε, κι εκείνος κι εγώ, φορτωμένοι με τα ρεύματα της Ευρώπης, με την πνευματικότητα την ευρωπαϊκή. Και ο Τατάκης στην αυτοβιογραφία του: Με τον Στέλιο Ξεφλούδα... επί ένα χρόνο εκεί, είχαμε ανταλλάξει πολλές σκέψεις για την πνευματική κίνηση του Παρισιού, κυρίως τη λογοτεχνική, και για προβλήματα που μας απασχολούσαν, και είχα εκτιμήσει την ποιότητα και το πηγαίο των ενδιαφερόντων του.*

Ας επανέλθουμε όμως στα ίδια τα γράμματα. Μια πρώτη ομάδα αποτελούν τα πέντε πρώτα γράμματα (τέλη Ιουλίου του 1929 — τέλη Μαΐου του 1930), που ο Ξεφλούδας έστειλε από τη Θεσσαλονίκη στον Τατάκη, ο οποίος βρισκόταν τότε στο Παρίσι⁷. Το ενδιαφέρον τους ξεκινά κυρίως από τις πληροφορίες που προσφέρουν για τη φιλία Ξεφλούδα-Τατάκη. Σημαντικότερη είναι μια δεύτερη ομάδα. Πρόκειται για 11 γράμματα που καλύπτουν τα χρόνια 1932-1934 (22 Σεπτεμβρίου 1932 το πρώτο, 20 Ιανουαρίου 1934 το ενδέκατο)⁸ και αφορούν το περιοδικό «Μακεδονικές Ημέρες».

Ο Ξεφλούδας επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη από το Παρίσι πριν από το καλοκαίρι του 1929, ενώ ο Τατάκης παρέμεινε εκεί ως το φθινόπωρο της επό-

και τα γράμματα (ανέκδοτα) της 31ης Αυγούστου 1928 και 16ης Απριλίου 1929 του Ξεφλούδα προς τον Βαφόπουλο [ανήκουν στο αρχείο του Γ. Θ. Βαφόπουλου].

6. Ό.π. (σημ. 3).

7. Το καλοκαίρι του 1929 ο Τατάκης, όπως γράφει στην ανέκδοτη αυτοβιογραφία του, από το Παρίσι, όπου βρισκόνταν, πήγε στη Λειψία για να παρακολουθήσει πανεπιστημιακές παραδόσεις θερινού εξαμήνου. Τα δύο γράμματα του Ξεφλούδα της 10ης Αυγούστου 1929 και 21ης Οκτωβρίου 1929, όπως φαίνεται και από το περιεχόμενό τους, είναι σταλμένα στη Γερμανία.

8. Βλ. σημ. 2, όπου δίνονται οι αναλυτικές ημερομηνίες των γραμμάτων.

μενης χρονιάς. Η μόνη μαρτυρία που έχουμε για την επιστροφή του Ξεφλούδα αυτήν την εποχή είναι το πρώτο γράμμα της πρώτης ομάδας, χρονολογημένο 27 Ιουλίου 1929: *Ξαναγύρισα στον παλιό στρατώνα. Η απογοήτευσή μου είναι τεράστια. Ποτέ δεν φανταζόμουνα ότι θα μούκανε τέτοια εντύπωση η Θεσσαλονίκη. Πόσο είμεθα πίσω τώρα το καταλαβαίνω πραγματικά.*

Στις 10 Αυγούστου 1929 γράφει στον Τατάκη: *Ήταν επόμενο να σου γράψω ένα γράμμα γεμάτο πόνο. Δεν είναι μικρό πράγμα ν' αφήσεις το Παρίσι, όταν ολόκληρος είχες παραδοθεί σ' αυτό όταν ήσουν πλημμυρισμένος από φως και από χάρδια. Προσπάθησα να μετριάσω τις κραυγές μου αλλά ίσως μου έλειπε αυτή η ανώτερη δύναμη, αυτή η θεϊκή γαλήνη. Έτσι τάβαλα και με το περιβάλλον και με τους ανθρώπους, με όλα. Ήταν η ψυχή που πνιγότανε, δεν μπορούσε να κλείσει τα μάτια, όλα την πλήγωναν, όλα της ήσαν εχθρικά. Δεν έκρινα, συναισθηματικά κραύγαζα.*

Τα γράμματα του Τατάκη που έρχονταν από το Παρίσι τα χαρακτηρίζει ενέσεις χαράς, ψυχικές απολαύσεις⁹, είναι γράμματα που έρχονται από την Ευρώπη και λειτουργούν σαν να παρατείνουν τη διαμονή του στο Παρίσι και τροφοδοτούν τη φιλία τους. Κατάλαβα ακόμα μια φορά την υπέρτατη αξία της φιλίας και την απόλυτη ανάγκη των μεγάλων φίλων στη ζωή. Σου επαναλαμβάνω ότι τίποτα δεν με σκλαβώνει τόσο όσο η ευγένεια και η καλωσύνη της ψυχής, του γράφει στις 27 Ιουνίου 1930.

Μέσα στα γράμματα αυτά ξεχύνεται η ομολογία του Ξεφλούδα για τις ψυχικές συγγένειες των δυο τους¹⁰. Στο γράμμα της 10 Αυγούστου 1929 διαβάζουμε: *Εκείνο κυρίως που με ικανοποίησε ήταν πως με τις γραμμές σου, τις τόσο αυθόρμητα γραμμένες, με παρέσυρες μαζί σου πιστό ακροατή της εξομολόγησής σου, που μέσα της βρήκα τις ίδιες μου σκέψεις, την ίδια μου φωνή και λίγο παρακάτω: Αυτές οι σκέψεις με κάνουν να σκύψω με αγάπη ακόμα μια φορά μέσα στον εσωτερικό σου άνθρωπο και ν' ανακαλύψω μεγάλες ψυχικές συγγένειες μεταξύ μας, ν' ανακαλύψω την ποίηση στην πιο γενική της σημασία.*

9. Γράμμα Ξεφλούδα της 10ης Αυγούστου 1929.

10. Η ίδια ομολογία αποτυπώθηκε και λογοτεχνικά στο πρώτο έργο του Ξεφλούδα *Τα τετράδια του Παύλου Φωτεινού*, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 61: *Θαρρώ πως θαρχότανε και ο Τσ..., που διάβαζε τότε με φανατισμό τον André Gide και ο Τα..., που τον είχαμε χάσει μαζί με κάποιον στωϊκό φιλόσοφο στη βιβλιοθήκη της Αγίας Γενεβιέβης. Ήταν οι φίλοι που τους είχα συναντήσει στον ίδιο δρόμο, που κοινές ανησυχίες και πόθοι μας έφεραν. Άνθρωποι των εσωτερικών ενασχολήσεων, ελεύθεροι, ζητούσαν να βρουν το βαθύτερο εαυτό τους, να ανακαλύψουν την ψυχή τους μέσα σε μια προσπάθεια γεμάτη τεράστιες δυσκολίες. Βλ. και σελ. 62-63 του ίδιου έργου.*

Μ' αυτές τις σκέψεις ο Ξεφλούδας απαντά σε γράμμα του Τατάκη, μεταγράφοντας μάλιστα στο γράμμα του και ένα μέρος από την επιστολή του Τατάκη. Αξίζει ασφαλώς να το διαβάσουμε, μια και είναι για μας το μοναδικό «γράμμα» του Τατάκη προς τον Ξεφλούδα, που μ' αυτόν τον έμμεσο τρόπο μας παραδόθηκε: «*Μα τι να σου πω, όσο κι αν είναι αξιόλογα όσα είδα δεν μπορώ να πω πως δεν με ξενίζουν. Κάτι λείπει...*». Και παρακάτω: «*Είναι πράγματα που δεν μιλάν στην ψυχή, γιατί βγήκαν από μέσα από το γραφείο των ξηρών υπολογισμών και της ωφελιμιστικής, σε ώρα που το παρβάν εμπόδιζε κάθε αχτίδα που 'ρχότανε από τα βαθύτερα της ψυχής*»¹¹.

Τελειώνοντας την αναφορά στην ομάδα των πέντε πρώτων γραμματών και πριν περάσω στη δεύτερη ομάδα, που θα μας απασχολήσει αναλυτικότερα, μεταφέρω ένα απόσπασμα από το τελευταίο γράμμα της ομάδας, της 27 Ιουνίου 1930, ένα γράμμα ξεχειλισμένο από την προσμονή του Ξεφλούδα για το γυρισμό του Τατάκη στην Ελλάδα:

Και τώρα που όλα τελείωσαν, προσωρινά θα ξαναγυρίσεις ανάμεσά μας. Ένας ακόμα σύντροφος που συναντήσαμε με ανοιχτά πανιά μέσα στους απέραντους ωκεανούς ξαναγυρνά στα γνώριμα λιμάνια. Για ν' αρχίσει νέα ταξίδια, γιατί η ψυχή δεν αισθάνεται ποτέ μίαν ικανοποίηση... Η χαρά μου είναι μεγάλη που θα σε ξαναδώ. Δεν θα φαντασθείς πόση σημασία έχουν αυτές οι συναντήσεις. Τί κόσμους ξυπνούν.

Όταν το φθινόπωρο του 1930 ο Τατάκης έφθασε στη Θεσσαλονίκη, όπου διορίστηκε καθηγητής στο Β' Γυμνάσιο Αρρένων, ήταν επόμενο να αναζητήσει τον Ξεφλούδα. Η φιλία τους πήρε τώρα καινούργιες διαστάσεις. Την παρέα του Ξεφλούδα την αποτελούσαν τότε στη Θεσσαλονίκη ο Γιώργος Βαφόπουλος, ο Πέτρος Σπανδωνίδης, ο Γιώργος Δέλιος. Με την άφιξη του Τατάκη η παρέα διευρύνθηκε. *Εντευκτήριό μας το Ζαχαροπλαστείο Λίγδα στη γωνία Αγίας Σοφίας και Τσιμισκή, απέναντι στο σημερινό του Φλόκα, γράφει ο Τατάκης στην ανέκδοτη αυτοβιογραφία του, και συνεχίζει: εκεί ορισμένα βραδινά συναντιόμασταν, παίρναμε το γλυκό μας και κουβεντιάζαμε. Η γνωριμία και οι κουβέντες στάθηκαν γόνιμες. Γιατί αυτές γέννησαν το πρώτο, νομίζω, έγκριτο λογοτεχνικό περιοδικό της Θεσσαλονίκης, τις Μακεδονικές Ημέρες. Μακεδονικές Νύχτες μου τις ονόμασε, όταν κυκλοφόρησαν, καθηγητής του Πανεπιστημίου παίζοντας και σοβαρολογώντας. Και μέσα στη νύχτα, απάντησα, άφθονα είναι τα μηνύματα για την ολόφωτη ημέρα. Κοινή σε όλους μας στην ομάδα ήταν η γνώμη πως έπρεπε η Θεσσαλονίκη να αποκτήσει ένα*

11. Σχολιάζει μερικά πράγματα που είδε στη Γερμανία.

καλό περιοδικό, που θα ήταν μια εστία για τη δημιουργία σοβαρής πνευματικής κίνησης στη Βόρειο Ελλάδα.

Μια ανάλυση μαρτυρία δίνει και ο Ξεφλούδας σε συζήτηση εδώ στη Θεσσαλονίκη στο Πανεπιστήμιο μας το 1973¹²: Σκεφθήκαμε λοιπόν ότι έπρεπε να κάνουμε κάτι στα γράμματα. Η Μακεδονία δεν είχε τίποτα· εκτός από τις εφημερίδες που έβγαιναν, δεν υπήρχε κανένα λογοτεχνικό έντυπο, δεν έβγαίνε κανένα έντυπο. Σκεφθήκαμε λοιπόν να βγάλουμε ένα περιοδικό. Την έμπνευση την αρχική την είχε ο Σπανδωνίδης, ο οποίος ήταν και ο πρεσβύτερος, γυμνασιάρχης αν δεν γελιέμαι, τότε, και προθυμοποιήθηκε μάλιστα αυτός να αναλάβει τη διεύθυνση. Το περιοδικό αυτό βγήκε με δικά μας έξοδα και δεν είχε και κέρδη καθόλου.

Η συντροφιά αυτή των νέων ανθρώπων Πέτρου Σπανδωνίδη, Βασίλη Τατάκη, Στέλιου Ξεφλούδα, Γιώργου Δέλιου και Γιώργου Θέμελη, φιλική ομάδα ανθρώπων με σημαντική κατάρτιση, ευρωπαϊκή καλλιέργεια και γνήσιο ενδιαφέρον για τα λογοτεχνικά και πνευματικά θέματα της εποχής, εμπνεύστηκε και πραγματοποίησε την έκδοση του πρώτου αξιόλογου λογοτεχνικού περιοδικού της Θεσσαλονίκης «Μακεδονικές Ημέρες». Η κυκλοφορία έγινε μέσα στο 1931· το περιοδικό κυκλοφόρησε τον Μάρτη του 1932.

Κατά την πρώτη περίοδο της έκδοσης του περιοδικού (1932-1939) υπήρξε μια διακοπή δέκα μηνών, από τον Μάρτιο ως τον Δεκέμβριο του 1933. Σε παλαιότερη μελέτη μου για τις *Μακεδονικές Ημέρες* απέδωσα την δεκάμηνη αυτή διακοπή κυρίως σε οικονομικές δυσκολίες. Είχα ωστόσο εκεί αναρωτηθεί: *Να υπήρχαν τάχα και άλλου είδους αιτίες; Ίσως η έρευνα στα αρχεία και στην αλληλογραφία των βασιικών στελεχών του περιοδικού θα τις διαλευκάνει κάποτε*¹³. Η δεύτερη ομάδα των γραμμάτων Ξεφλούδα προς Τατάκη έρχεται ακριβώς να καλύψει το κενό, δίνοντας κάποιες απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά.

Ο Τατάκης που πρωτοστάτησε στην ίδρυση του περιοδικού και συμμετείχε ενεργά στα πρώτα του βήματα, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει (ως το φθινόπωρο του 1934) τη Θεσσαλονίκη και να υπηρετήσει ως γυμνασιάρχης στο Ηράκλειο της Κρήτης. Έτσι για τους δυο φίλους αρχίζει μια καινούργια περίοδος αλληλογραφίας· τα 11 γράμματα που προανέφερα καλύπτουν ακριβώς αυτό το διάστημα του χωρισμού τους: 1932-1934. Είναι ευνόητο το

12. 'Ο.π. (σημ. 3).

13. Το περιοδικό '*Μακεδονικές Ημέρες*' (1932-1939, 1952-53), '*Εκθεση τευχών και εκδόσεων*, Επιμέλεια: Αγλαΐα Κεχαγιά-Λυπουρλή, Δήμος Θεσσαλονίκης, Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 38.

έντονο ενδιαφέρον του Τατάκη για την πορεία των *Μακεδονικών Ημερών*. Σ' αυτήν την αγωνία του Τατάκη και την ανάγκη να πληροφορείται τα προβλήματα του περιοδικού ανταποκρίθηκε με τα έντεκα αυτά γράμματά του ο Ξεφλούδας.

Αυτό το τεύχος θα το κυκλοφορήσουμε κατά τις 10 Νοεμβρίου. Οπωσδήποτε για το περιοδικό θα σε κρατώ πάντα ενήμερο, γράφει στις 23 Οκτωβρίου 1932, και στις 23 Δεκεμβρίου 1932: Να δούμε τι θα κάνουμε για να συνηχισθεί η έκδοση. Τις αποφάσεις μας θα σου τις γράψω. Το φύλλο αυτό τυπώνεται διπλό. Θα κυκλοφορήσει κατά τις 28. Θα προσπαθήσουμε οπωσδήποτε να το κρατήσουμε. Ο ίδιος ο Τατάκης —όπως διαφαίνεται στα γράμματά— έχει αναλάβει και ένα είδος προπαγάνδας για την κυκλοφορία του περιοδικού στο Ηράκλειο¹⁴.

Ακριβώς στα γράμματα της ομάδας αυτής τα κύρια θέματα που θίγει ο Ξεφλούδας είναι η κρίση και η διακοπή της κυκλοφορίας του περιοδικού. Έτσι κερδίζουμε μερικά ενδιαφέροντα καινούργια στοιχεία για την κρίση αυτή, που δεν φαίνεται να είχε οικονομικά μόνο αίτια. Ας αναφερθούμε όμως πρώτα στις οικονομικές αιτίες της κρίσης. Ξέρουμε γενικά ότι το περιοδικό ξεκίνησε και έζησε τα οκτώ περίπου χρόνια της ζωής του βασιζόμενο αποκλειστικά σχεδόν στους πόρους των ελάχιστων ανθρώπων που το ίδρυσαν και στους συνδρομητές του, χωρίς οικονομικές ενισχύσεις από δημόσιους ή ιδιωτικούς παράγοντες. Και ξέρουμε ότι τα οικονομικά των ανθρώπων αυτών ήταν ελαχιστότατα και ότι από θυσίες προσωπικές, από το υστέρημα του δημοσιούπαλληλικού μισθού τους, ενισχύονταν το περιοδικό. Είναι συγκλονιστική η μαρτυρία του Τέλλου Άγρα για τις *Μακεδονικές Ημέρες* στα 1935¹⁵:

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τούτο το περιοδικό —που πολλές ατυχίες είχε ως τα σήμερα και τρεις φορές έκλεισε, μα και πάλι ξανάρχισε— διατηρείται μ' έξοδα της επιτροπής του, που βέβαια είναι καθαρή θυσία από τους υπαλληλικούς μισθούς. Γιατί ευγενικά κι ανυστερόβουλα —σ' εμάς εδώ, σχεδόν όλους, στην Παλαιά Ελλάδα,— χαρίζεται το περιοδικό, πληρώνοντας μάλιστα και τα ταχυδρομικά του· και στη Μακεδονία δε φαντάζομαι πως πολλοί πληρώνουν και τ' αγοράζουν: θα χαρίζεται κ' εκεί. Και όμως, είναι πάντα

14. Βλ. γράμμα Ξεφλούδα της 22ης Νοεμβρίου 1932: Θα σου ταχυδρομήσουμε στο Ηράκλειο κάμποσα αντίτυπα να κάνεις τη σχετική προπαγάνδα. Βλ. και γράμμα της 20ής Ιανουαρίου 1934: μπορεί να γίνει τίποτα από άποψη κυκλοφοριακή αυτού;

15. Τέλλος Άγρας, «Μια ματιά στη λογοτεχνική Θεσσαλονίκη. Πρόσωπα και κείμενα», περ. *Ελληνικά φύλλα*, τεύχ. 5 (Ιούλιος 1935) 144.

ακέραιο, ταχτικό στην ώρα του, περιποιημένο όσο κανένα Ελληνικό περιοδικό έξω από την Αθήνα.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι το οικονομικό πρόβλημα, η αγωνία γενικά για την εξασφάλιση οικονομικών πόρων, επανέρχεται σαν σταθερό μοτίβο σε κάθε γράμμα του Ξεφλούδα: *Αν μας ενισχύσει ο δήμος, η έκδοση θα συνεχισθεί*, γράφει στις 12 Αυγούστου 1932. Καθώς φαίνεται, αν η Δημαρχία δε μας ενισχύσει, το περιοδικό θα σταματήσει με το τέλος της χρονιάς. Πάντως μπορώ να σου πω ότι σιγά σιγά επιβάλλεται και η κατανάλωσή του αυξάνει. Φαντάζομαι ότι απ' αυτό το τεύχος θα πουληθούν περισσότερα. Αν γίνει λοιπόν κανένα θαύμα στην κυκλοφορία και αν οι παλιοί συντρομηταί φανούν πρόθυμοι, τότε ασφαλώς δε θα μείνει στον πρώτο χρόνο, γράφει στις 23 Οκτωβρίου 1932 και στο γράμμα της 23 Δεκεμβρίου 1932: Δυστυχώς ο δήμος δε μας έδωσε τίποτα. Φαίνεται ότι κανένα καλό πράμα δεν μπορεί να βρει την υποστήριξη των επισήμων. Χάθηκαν μου φαίνεται οι άνθρωποι. Το ταμείο είναι άδειο. Να δούμε τι θα κάνουμε για να συνεχισθεί η έκδοση. Τέλος στο γράμμα της 12 Ιανουαρίου 1933: Ξέχασα να σου πω πως πρόκειται μέσω του Γ. Βογιατζή — νέος ποιητής και συνεργάτης μας, ιδιαίτερος του Παπαναστασίου — να μας ενισχύσει ο Βενιζέλος, στον οποίο στείλαμε μια σειρά Μ.Η. Ας γίνει κι αυτό.

Αυτή η βοήθεια από την Κυβέρνηση Βενιζέλου δεν ήρθε ποτέ. Μια καινούργια προσπάθεια αναζήτησης βοήθειας από την Λέσχη Εκπαιδευτικών Μακεδονίας, όπως αναπτύσσεται στο γράμμα της 12 Φεβρουαρίου 1933, με τον όρο, η ύλη του περιοδικού, εκτός από τη λογοτεχνική μορφή, να πλουτισθεί και με άρθρα επιστημονικά και εκπαιδευτικής φύσεως, τελικά φαίνεται δεν ευοδώθηκε. Τη λύση που τελικά βοήθησε να βγουν από το αδιέξοδο τη διαβάζουμε στο γράμμα της 10 Απριλίου 1933:

Ύστερα από πολλές συζητήσεις, συνεννοήσεις κλπ. καταλήξαμε να συνεχίσουμε την έκδοση καταβάλλοντες ένα ποσό ορισμένο κάθε μήνα. Στην συντροφιά προστέθηκαν και μερικοί άλλοι των «Μ.Η.», που δέχτηκαν κι αυτοί να πληρώνουν την αναλογία τους. Δεν φαντάζομαι να έχεις αντίρρηση. Εξάλλου αφήσαμε για σένα πάλι 100 δραχ. το μήνα. Η πρώτη καταβολή έγινε τον Μάρτιο. Ελπίζω έτσι να μη διακοπεί η έκδοση.

Και στο γράμμα της 23 Απριλίου 1933: Σου έλεγα στην επιστολή μου με ποιο τρόπο αποφασίσαμε να συνεχίσουμε την έκδοση. Δεν ήταν δυνατό να γίνει διαφορετικά. Η Θεσσαλονίκη δείχνει πάντα την ίδια περιφρόνηση. Δε θέλει να βοηθήσει. Ίσως να φταίμε και μεις για τη στάση αυτή των ανθρώπων.

Όλο αυτό το οικονομικό δράμα του περιοδικού ο Τατάκης το έζησε έντονα παρ' όλη την απόσταση που τον χώριζε από την συντροφιά του, μια και τον καιρό αυτό ζούσε στην Κρήτη.

Το τεύχος του Μαρτίου 1933 δεν κυκλοφόρησε ποτέ. Ευτυχώς η διακοπή δεν ήταν για πολύ¹⁶.

Στο δραματικό γράμμα του Ξεφλούδα με ημερομηνία 21 Μαΐου 1933 διαβάζουμε: *Αγαπητέ μου Βασίλη, οι Μακεδονικές Ημέρες πέθαναν φαίνεται οριστικά. Και το καταλαβαίνεις γιατί: απλούστατα διότι αυτοί που τις έβγαζαν κουράστηκαν ή καλύτερα βαρέθηκαν. Δεν ήταν οι οικονομικοί λόγοι. Και λίγο παρακάτω: Τώρα τις κλείνουμε γιατί δεν έχουμε λεπτά... Παύσαμε γιατί δεν είχαμε, είπαμε, λεπτά. Ο οικονομικός παράγων, η επιφάνεια. Ο βυθός είναι άλλος όμως.*

Ποιος ήταν ο «βυθός»; Ίσως τα γράμματα μας βοηθήσουν να ανιχνεύσουμε τους άλλους λόγους που αποτελούν και την ουσία της κρίσης. Σοβαρή αιτία της κρίσης ήταν —πιστεύω τώρα— και η δυσκολία στην επικοινωνία των βασικών στελεχών του περιοδικού. Η έλλειψη βαθύτερης ψυχικής επαφής πρέπει να δυσκόλεψε τη συνεργασία τους. Φαίνεται μάλιστα πως δυσκολότερη απ' όλες ήταν η επικοινωνία με τον Σπανδωνίδα. Ο δύσκολος χαρακτήρας του αξιολογότατου κριτικού, ακόμη η τάση του να επιβάλλει τις ιδέες και τις απόψεις του για το λογοτεχνικά θέματα δημιουργούσαν, πράγματι, πολλά προβλήματα. Ομαλότερες σχέσεις είχε με τον Τατάκη και τον Γιαννόπουλο¹⁷,

16. Τον Γενάρη του 1934 το περιοδικό ξαναβγήκε. Αποτελεσματική φαίνεται υπήρξε η οικονομική ενίσχυση που δόθηκε, με τη μεσολάβηση του Αλκ. Γιαννόπουλου, από την Εθνική Τράπεζα Ελλάδος. Βλ. και το γράμμα του Ξεφλούδα της 20ής Ιανουαρίου 1934: *Οι Μακεδονικές Ημέρες ξαναβγήκαν. Εξασφάλισαν έναν αριθμό συνδρομητών κι άρχισαν. Ελπίζω να γίνει δυνατό να βγαίνουν για ένα χρόνο. Ας ευχηθούμε αυτή τη φορά να παν καλύτερα. Η πείρα να μας διδάξει.*

Η οικονομική δυσπραγία του περιοδικού συνεχίστηκε δυστυχώς σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Από την ανέκδοτη αλληλογραφία Σπανδωνίδα-Γιαννόπουλου διαβάζουμε: *Δεν ξαίρω ποια θα είναι και η τύχη του περιοδικού. Ενίσχυση μηδέν* (γράμμα του Σπανδωνίδα της 4ης Δεκεμβρίου 1938), και στο γράμμα του της 6ης Ιανουαρίου 1939: *Χρήμα δεν υπάρχει ούτε τσεντέξιμο ... Για να πληρωθεί το τελευταίο τεύχος αποφασίσαμε να δώσουμε από 60 δραχ. 11 πρόσωπα κατά μήνα επί ένα τετράμηνο.*

17. Πολύ ενδεικτικό το γράμμα του Π. Σπανδωνίδα (14 Οκτωβρίου 1938) προς τον Αλκ. Γιαννόπουλο, όταν το 1938 ο Γιαννόπουλος έφυγε με μετάθεση για την Αθήνα: *Αγαπητέ Αλκιβιάδη, Δε μπορώ να πιστέψω στην απόσταση, δεν μπορώ να πιστέψω ότι είσαι μακριά μας, δεν είσαι πια μαζί μας και σου γράφω. Αυτή τη στιγμή σε έχω κοντά μου. Αυτή τη στιγμή θυμάμαι... Μη με ξεχνάς· ξαίρεις ότι δεν έχω πολλούς φίλους και προ πάντων πολλούς φίλους σαν εσένα.*

ίσως λόγω της ηπιότητας του χαρακτήρα τους και της διαλλακτικότητάς τους.

Σε γράμμα του της 12 Αυγούστου 1932 ο Ξεφλούδας γράφει: *Το περιοδικό εξακολουθεί. Βέβαια έμεινε πια σχεδόν στα χέρια του Πέτρου, μα γι' αυτό φταίμε εμείς. Και λίγο παρακάτω: Θα μπορούσες να έγραφες του Σπανδωνίδη και να του υποδείξεις μερικά σφάλματα. Μονάχα εσένα ακούει. Αυτός ο άνθρωπος, το ξέρεις και μόνος σου, και δεν το γράφω για να τον κατηγορήσω, υποφέρει από μια νεανική μεγαλομανία. Αυτό τον χαλνά φοβερά. Πάντως σε παρακαλώ να του γράψεις και να του υποδείξεις τα σφάλματά του κατά ένα τρόπο μαλακό, γιατί ξέρεις πόσο θυμώνει και κοκκινίζει.*

Η πρώτη κρίση στις σχέσεις τους είχε ως αποτέλεσμα την παραίτηση του Σπανδωνίδη από τη διεύθυνση του περιοδικού από το τεύχος του Νοεμβρίου 1932. Ο Σπανδωνίδης άφησε τη διεύθυνση του περιοδικού, γράφει ο Ξεφλούδας στον Τατάκη στις 22 Σεπτεμβρίου 1932: *αποφάσισε να τραβηχτεί απ' τη λογοτεχνία ύστερα, όπως λέγει, απ' την αποτυχία του Βυθού και Επιφάνειας. Αναλάβαμε εγώ, ο Δέλιος και ο Θέμελης όλη τη δουλειά. Δε θα μπει κανείς διευθυντής. Μια τριμελής επιτροπή.*

Έτσι και έγινε. Από τον Νοέμβριο του 1932 ως τον Φλεβάρη του 1933, που διακόπτεται η κυκλοφορία του περιοδικού, δεν αναγράφεται κανένας διευθυντής, και το περιοδικό, όπως μαρτυρεί και το γράμμα, διευθύνεται από τριμελή επιτροπή, δηλαδή τον Ξεφλούδα, τον Δέλιο, τον Θέμελη¹⁸.

Την πληροφορία για την απρόβλεπτη παραίτηση του Σπανδωνίδη την διασταυρώνουμε και από γράμμα του Σπανδωνίδη προς τον Γιαννόπουλο, γραμμένο λίγες μόνο μέρες πριν από το γράμμα του Ξεφλούδα, στις 13 Σεπτεμβρίου 1932: *Εγώ αποχωρώ οριστικά από κάθε ασχολία δημιουργικής λογοτεχνίας και βέβαια κι από το περιοδικό. Είναι λόγοι προσωπικής ευθιξίας.*

Σε έγγραφό του προς το Εθνικό Θέατρο, στις 16 Αυγούστου 1931, ο Σπανδωνίδης διαμαρτύρεται, γιατί δεν είχε για μήνες απάντηση για το τρίπρακτο θεατρικό του έργο «Βυθός κι επιφάνεια». Το έργο εκδόθηκε τελικά το 1932 από τον Κολλάρο. Από τους υπαινιγμούς του Ξεφλούδα και του ίδιου του Σπανδωνίδη φαίνεται ότι το έργο δεν είχε καλή υποδοχή. Δεν αποκλείεται και η ίδια η συντροφιά να το αντιμετώπισε αρνητικά, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να θιχθεί ο Σπανδωνίδης και να αποτραβηχτεί από τη λογοτεχνική δημιουργία και το περιοδικό. Η δημοσίευση ενός αποσπάσματος του

18. Ο Σπανδωνίδης ξαναεμφανίζεται διευθυντής την τελευταία χρονιά της ζωής του περιοδικού, το 1939 (έτσι άνοιξε και έκλεισε τον κύκλο της ζωής του περιοδικού).

θεατρικού στη *Νέα Εστία*, το 1932¹⁹, η υπόσχεση για δημοσίευση κριτικής, που δεν έγινε ποτέ, στο ίδιο περιοδικό²⁰, και μια θετική άστοχη κριτική στις *Μακεδονικές Ημέρες*²¹ δεν άλλαξαν την κατάσταση.

Δεν ήταν όμως μόνο οι δυσκολίες συνεργασίας με τον Σπανδωνίδη. Σε γράμμα του της 23 Απριλίου 1933 ο Ξεφλούδας θα ομολογήσει: 'Υστερα αυτό που μου γράφεις για σένα μπορώ να το επαναλάβω και γω για τον εαυτό μου. Μα δε φταις ούτε συ ούτε και γω. Αρχικά η συντροφιά δεν είχε μια βαθύτερη ψυχική επαφή. Αντίθετα είχε πολλές διαφορές που κάποτε φέρναν και τη ρήξη. Και τώρα βέβαια οι ίδιες συνθήκες υπάρχουν. Μα για να υπάρξει το περιοδικό εγώ κάνω συνεχώς υποχωρήσεις και συμβιβασμούς. Αλλιώςτικα δε μπορεί να συνεχίσει την έκδοσή του.

Ούτε οι υποχωρήσεις και οι συμβιβασμοί του Ξεφλούδα απέτρεψαν τελικά τη διακοπή της έκδοσης του περιοδικού. Οι διαφορές είναι πολλές. Οι διαφορές θα υπάρχουν βέβαια και μετά το 1934 που επανεκδόθηκε το περιοδικό, μόνο που τώρα στην ομάδα θα είναι πάλι ο Τατάκης και θα προστεθεί και ο Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος. 'Ισως η δική τους νηφαλιότητα²² ήταν που βοήθησε να κρατηθούν οι ευαίσθητες ισορροπίες.

Θα διαβάσω —χωρίς σχόλια— ολόκληρη, αυτή τη φορά, τη συγκλονιστική ομολογία-μαρτυρία του Ξεφλούδα στο γράμμα του της 21 Μαΐου 1933: *Αγαπητέ μου Βασίλη, οι Μακεδονικές Ημέρες πέθαναν φαίνεται οριστικά. Και το καταλαβαίνεις γιατί: απλούστατα διότι αυτοί που τις έβγαζαν κουράστηκαν ή καλύτερα βαρέθηκαν. Δεν ήταν οι οικονομικοί λόγοι. Αυτούς τους πιστεύουν οι αφελείς· ήταν γιατί μαζευτήκαμε πολλοί άνθρωποι να κάνουμε κάτι, μα επειδή αυτό το κάτι δεν ήταν ενός, κανείς μας δε δούλεψε με την καρδιά του. Τώρα τις κλείνουμε γιατί δεν έχουμε λεπτά. Πάλι πολύ βάζαξαν. Όσο κι αν ήθελα να ζήσει αυτό το περιοδικό δεν έκανα τίποτα για να του δώσω ζωή. Ήρθαν φορές που το θεώρησα ολωσδιόλου ξένο, ακόμα,*

19. Πέτρος Σ. Σπανδωνίδης, «Βυθός κι επιφάνεια», περ. *Νέα Εστία*, τεύχ. 131 (1 Ιουνίου 1932), 590-591.

20. Βλ. προλογικό σημείωμα στη δημοσίευση του αποσπάσματος του *Βυθός κι επιφάνεια* του Π. Σπανδωνίδη, ό.π., σ. 590.

21. Ευ. Τζιάτζιος, «Π. Σπανδωνίδη Βυθός κι επιφάνεια (δράμα)», περ. *Μακεδονικές Ημέρες*, τεύχ. 5-6 (Ιούλιος-Αύγουστος 1932) 208-209. Βλ. και διαφημιστικό για το θεατρικό του Σπανδωνίδη, *Μακεδονικές Ημέρες*, τεύχ. 7 (Σεπτέμβριος 1932) 256.

22. Βλ. γράμμα Ξεφλούδα προς Τατάκη της 21ης Οκτωβρίου 1929: *Κι ο συναισθηματισμός σου ακόμα έχει μια *rigeté*, μιαν ολύμπια γαλήνη, έχει περισσότερο βάθος παρά εκδήλωση. Έχεις την υπομονή, την καρτερικότητα, την σταθερότητα, την εργατικότητα. Και το πιο σπουδαίο, 'το γνώθι σαυτόν'.*

για να είμαι ειλικρινής, εχθρικό. Οπωσδήποτε τώρα που έκλεισε το περιοδικό η συντροφιά συναντιέται πιο συχνά και βρίσκεται σε μεγαλύτερη αρμονία. Μ' αυτά δε θέλω να πω πως τσακωθήκαμε κλπ. και γι' αυτό παύσαμε την έκδοση, όχι. Παύσαμε γιατί δεν είχαμε, είπαμε, λεπτά. Ο οικονομικός παράγων, η επιφάνεια. Ο βυθός είναι άλλος όμως.

Με τον σαφή υπαινιγμό στο θεατρικό του Σπανδωνίδη και στην αποτυχία τους να υπερνικήσουν τις δυσκολίες προβάλλονται η κούραση και η απογοήτευση της συντροφιάς, που ήταν αποτέλεσμα της έλλειψης οικονομικών πόρων και της δυσκολίας τους να συνεργαστούν.

Η ψυχική όμως κόπωση της ομάδας ήταν επιπλέον απόρροια και της απογοήτευσής της από τη σχετικά μικρή ανταπόκριση του κοινού της πόλης στο περιοδικό τους: Ουσιαστικά στη Θεσσαλονίκη το περιοδικό δεν είχε κανένα αποτέλεσμα, γράφει στο γράμμα της 12 Ιανουαρίου 1933 ο Ξεφλούδας: περισσότερο περιφρονήθηκε, αγνοήθηκε παρά αγαπήθηκε και προσέχτηκε. Είναι φοβερή η νοοτροπία του ψευτοδιανοούμενου κόσμου εδώ όπως ξέρεις. Λοιπόν ή βγαίνει ή δεν βγαίνει, γι' αυτούς, και γενικά για όλους, είναι το ίδιο.

Το ίδιο παράπονο και στο γράμμα της 23 Απριλίου 1933 για την περιφρόνηση που δείχνει η Θεσσαλονίκη για το περιοδικό²³.

Παρ' όλες, ωστόσο, τις αντίξοες συνθήκες που έχει να αντιμετωπίσει, η ομάδα αγωνίζεται, γιατί πιστεύει στην ανάγκη της ύπαρξης ενός λογοτεχνικού περιοδικού στη Θεσσαλονίκη. Ο Ξεφλούδας το γράφει ξεκάθαρα και στο γράμμα του της 20 Ιανουαρίου 1934, όταν ξανακυκλοφορεί το περιοδικό: Εγώ μετέχω στο περιοδικό όχι σαν κάτι που θα ήταν έργο δικό μου, μα γιατί νομίζω ότι χρειάζεται να υπάρχει ένα όργανο και στη Θεσσαλονίκη, που να μπορούν κάποιοι να τυπώσουν τις σκέψεις τους και τις λαχτάρες τους.

Μια άλλη αιτία για την κόπωση των μελών της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού —το διακρίνει κανείς καθαρά στα γράμματα— είναι και η αγωνία για την συγκέντρωση της ύλης του περιοδικού. Εκείνο που δυσκολεύει είναι η ύλη, γράφει ο Ξεφλούδας στις 12 Αυγούστου 1932. Εκείνο όμως που με στενοχωρεί, αν συνεχιστεί η έκδοση, είναι η έλλειψη ύλης (23 Οκτωβρίου 1932).

Η αγωνία του Ξεφλούδα για την ύλη προβάλλεται στα γράμματα και

23. Εξάιρεση ίσως αποτελεί το γράμμα του Ξεφλούδα της 23ης Οκτωβρίου 1932: Πάντως μπορώ να σου πω ότι σιγά σιγά επιβάλλεται και η κατανάλωσή του αυξάνει. Αν γίνει λοιπόν κανένα θαύμα στην κυκλοφορία και αν οι παλιοί συντρομηταί φανούν πρόθυμοι, τότε ασφαλώς δε θα μείνει στον πρώτο χρόνο.

με τη συνεχή επιμονή του για συνεργασία του Τατάκη: *Είναι ακόμα ανάγκη να σου πω ότι πρέπει να στείλεις κάτι για το περιοδικό. Δεν φαντάζομαι να μη σου είναι εύκολο να γράφεις* (10 Απριλίου 1933), και *Γράψε κάτι και συ. Μου φαίνεται ότι πρέπει να γράφεις* (20 Ιανουαρίου 1934).

Είναι, θαρρώ, η στιγμή να συνοψίσουμε τις διαπιστώσεις που προήλθαν από την ανάγνωση των γραμμάτων του Ξεφλούδα προς τον Τατάκη:

1. Ο Ξεφλούδας και ο Τατάκης, συνδεδεμένοι με μια στέρεη, γόνιμη πνευματική σχέση και βαθειά φιλία, αποτέλεσαν βασικό πυρήνα για την ομάδα, που με την πρωτοβουλία του Πέτρου Σπανδωνίδη ίδρυσε το 1932 το πρώτο αξιόλογο λογοτεχνικό περιοδικό της Θεσσαλονίκης, τις *Μακεδονικές Ημέρες*. Γυρίζοντας από το Παρίσι ο Ξεφλούδας και ο Τατάκης έφεραν τα καινούργια ευρωπαϊκά πνευματικά ρεύματα, που θα βοηθήσουν στον καθορισμό της φυσιογνωμίας του περιοδικού.

2. Οι λόγοι για την δεκάμηνη διακοπή της έκδοσης του περιοδικού στον δεύτερο κιόλας χρόνο της ζωής του (Μάρτη του 1933) πρέπει να ήταν:

α) Οι σοβαρές οικονομικές δυσχέρειες: οι επανειλημμένες κρούσεις σε διάφορους επίσημους φορείς, Δήμο Θεσσαλονίκης κλπ., δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα.

β) Το συλλογικό πνεύμα των μελών της συντροφιάς των *Μακεδονικών Ημερών* πέρασε από πολλές δοκιμασίες: η κορυφαία κρίση είχε ως συνέπεια τη παραίτηση του Σπανδωνίδη από τη διεύθυνση του περιοδικού (τον Νοέμβρη του 1932) και τελικά τη διακοπή της κυκλοφορίας του (τον Φλεβάρη του 1933).

γ) Η Θεσσαλονίκη και το κοινό της δεν δέχτηκε ευνοϊκά το περιοδικό· συχνά το αγνόησε και το περιφρόνησε —πράγμα που κούρασε ψυχικά τους ιδρυτές του.

δ) Η αγωνία για τη συγκέντρωση της ύλης στάθηκε ένας πρόσθετος λόγος ψυχικής κούρασης για τους υπεύθυνους του περιοδικού.

Πρέπει πάντως να επισημανθεί ότι τελικά το περιοδικό, παρόλες τις απαισιόδοξες προβλέψεις του Ξεφλούδα, πέτυχε να ξεπεράσει την κρίση του 1933 και να ζήσει για έξι ακόμα χρόνια. Φαίνεται πως η ενεργητική παρουσία του Βασίλη Τατάκη και του Αλκιβιάδη Γιαννόπουλου, και κυρίως η νηφαλιότητά τους, είχε ως αποτέλεσμα, κατά τη δεύτερη περίοδο της ζωής του περιοδικού, τη δημιουργία λεπτών ισορροπιών, απαραίτητων για τη συνεργασία πνευματικών ανθρώπων.

